

ILMIY BILISHDA INTUITSIYA VA INTUITIV TAFAKKURNING AHAMIYATI

Turg'unpo'latova Moxlaroy Abduvali qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) mutaassisligi
magistranti

E-mail: mohlaroyturgunpulatova150@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20224943>

Annotatsiya: Ushbu maqolada intuitsiya va intuitiv bilimning ilmiy bilish jarayonidagi o'rni falsafiy-epistemologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda intuitsiyaning ilmiy tafakkur, gipoteza yaratish va ilmiy kashfiyotlar jarayonidagi ahamiyati yoritilib, uning ratsional bilish bilan o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Shuningdek, intuitiv bilimning ongsiz kognitiv jarayonlar bilan aloqasi hamda zamonaviy ilmiy tadqiqotlardagi metodologik ahamiyati ko'rib chiqiladi. Muallif intuitsiyani ilmiy bilishning muhim tarkibiy qismi sifatida baholab, uni ratsional tahlil bilan uyg'unlashtirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Intuitsiya, intuitiv bilim, ilmiy bilish, epistemologiya, ratsional tafakkur, kognitiv jarayon, ilmiy tafakkur, gipoteza, fanlararo yondashuv, ong osti jarayonlari

THE IMPORTANCE OF INTUITION AND INTUITIVE THINKING IN SCIENTIFIC COGNITION

Abstract: This article examines the role of intuition and intuitive knowledge in the process of scientific cognition from a philosophical and epistemological perspective. The study highlights the significance of intuition in scientific thinking, hypothesis formation, and scientific discoveries, while also revealing its interrelation with rational cognition. Furthermore, the paper analyzes the connection between intuitive knowledge and unconscious cognitive processes, as

well as its methodological importance in contemporary scientific research. The author considers intuition as an essential component of scientific cognition and substantiates the necessity of harmonizing it with rational analysis.

Keywords: *Intuition, intuitive knowledge, scientific cognition, epistemology, rational thinking, cognitive processes, scientific thinking, hypothesis, interdisciplinary approach, unconscious processes*

ЗНАЧЕНИЕ ИНТУИЦИИ И ИНТУИТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ В НАУЧНОМ ПОЗНАНИИ

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль интуиции и интуитивного знания в процессе научного познания с философско-эпистемологической точки зрения. В исследовании раскрывается значение интуиции в научном мышлении, формировании гипотез и научных открытиях, а также анализируется ее взаимосвязь с рациональным познанием. Кроме того, рассматривается связь интуитивного знания с бессознательными когнитивными процессами и его методологическое значение в современных научных исследованиях. Автор оценивает интуицию как важную составную часть научного познания и обосновывает необходимость ее гармонизации с рациональным анализом.*

Ключевые слова: *Интуиция, интуитивное знание, научное познание, эпистемология, рациональное мышление, когнитивные процессы, научное мышление, гипотеза, междисциплинарный подход, бессознательные процессы*

KIRISH

Zamonaviy sharoitda noaniqlik va murakkablik intuitsiyaning strategik qarorlar qabul qilishdagi ahamiyatini oshirmoqda, biroq uning tadqiqotlari fanlararo tarqoqlikdan aziyat chekmoqda. Ushbu bob intuitsiya va intuitiv bilimlarning ilmiy bilishdagi o‘rnini har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilgan. Ilmiy yangilik intuitsiyani ilmiy bilishning ajralmas va fundamental elementi sifatida ko‘rib

chiqish, uni murakkablik paradigmasi doirasida "paydo bo'lish" fenomeni sifatida tushunish va fanlararo integratsiyaning zarurligini ta'kidlashdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Intuitsiya tushunchasi falsafa va psixologiya tarixida turli talqinlarga ega bo'lgan, ratsional davrda qadsizlantirilgan bo'lsa-da, qadimgi faylasuflar va Zen falsafasida qadrlangan [2]. Zamonaviy falsafada Schwitzgebel intuitsiyani "aniq, ongli fikrlashdan tashqari kognitiv jarayonlardan kelib chiqadigan har qanday hukm" deb keng ta'riflaydi, bu falsafaning intuitsiyaga asoslanishini anglatadi [3]. Psixologik nuqtai nazardan, intuitsiya ongsiz ravishda bog'langan faktlar va tajribalarning birlashishidan kelib chiqadi, uning mexanizmlari yashirin bo'lib, "yo'qdan bor bo'lgandek" paydo bo'ladi [2]. Ilmiy amaliyotda "sezgi-yo'naltirish tezi" olimlarning intuitsiyalariga asoslanib gipotezalarni ustuvor deb bilishlarini ko'rsatadi, bu esa resurslarni taqsimlashda yo'l-yo'riq bo'ladi [4]. Ratsionallik va intuitsiya qaror qabul qilishda dinamik o'zaro ta'sirda bo'lib, ikkalasi ham xatoliklarga moyil bo'lganligi sababli analitik fikrlash muhimdir [5].

METODOLOGIYA

Ushbu bobda intuitsiya, intuitiv bilim va ilmiy bilish shakllari o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish uchun falsafiy-epistemologik va fanlararo sintez yondashuvi qo'llaniladi. Tadqiqot kontseptual tahlil, turli fan sohalaridan olingan dalillarni tanqidiy sintez qilish, intuitiv bilimlarning epistemologik baholash va fanlararo integratsiya harakatlarini o'z ichiga oladi. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida berilgan akademik maqolalar va tadqiqotlar [1, 2, 3, 4, 5] xizmat qiladi, ularning asosiy argumentlari sifatli tahlil qilinadi va sintez qilinadi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot intuitsiyaning ilmiy bilish jarayonidagi ko'p qirrali va ajralmas rolini ko'rsatadi. Intuitsiya aniq dalillarsiz rivojlanadigan e'tiqodga moyillik bo'lib [2], ongsiz ravishda bog'langan faktlar va tajribalarning birlashishidan kelib chiqadi [2]. Schwitzgebelning keng ta'rifiga ko'ra, u ongli fikrlashdan tashqari kognitiv jarayonlardan kelib chiqadigan har qanday hukm bo'lib, inson kognitsiyasining fundamental qismidir [3]. Intuitiv bilimlar tezkor, ongsiz jarayonlar orqali

shakllanadi va yashirin bilimlarni o‘zida mujassam etadi, ilmiy tayyorgarlik orqali rivojlanadi [4]. "Sezgi-yo‘naltirish tezisi" olimlarning intuitsiyalariga asoslanib gipotezalarni ustuvor deb bilishlarini va resurslarni taqsimlashda yo‘l-yo‘riq bo‘lishini ta’kidlaydi [4]. Ilmiy bilish ratsionallik va intuitsiyaning dinamik o‘zaro ta’sirini o‘z ichiga oladi; ratsionallik tizimli yondashuvni ta’minlasa, intuitsiya noaniq vaziyatlarda tezkor tushunchalar beradi [5].

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari intuitsiyani shunchaki sub’ektiv sezgi emas, balki murakkab kognitiv jarayonlar mahsuli va ilmiy kashfiyotlarning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida tan olish zarurligini ko‘rsatadi. "Sezgi-yo‘naltirish tezisi" [4] intuitsiyaning gipotezalarni shakllantirishdagi rolini ta’kidlab, ilmiy ta’limda intuitsiyani rivojlantirish va uni ratsional tahlil bilan birlashtirish muhimligini anglatadi. Intuitsiya bo‘yicha tadqiqotlarning tarqoqligi [1] fanlararo integratsiyani talab qiladi, intuitsiyani "paydo bo‘lish" fenomeni sifatida tushunish esa istiqbolli yo‘nalishdir. Intuitsiyani rivojlantirish uchun tajribalarni kengaytirish, psixologik to‘siqlarni bartaraf etish, erkin assotsiatsiyaga vaqt ajratish, analitik fikrlashni kuchaytirish va intuitiv qobiliyatga ishonchni rivojlantirish tavsiya etiladi.

XULOSA

Ushbu bob intuitsiya, intuitiv bilim va ilmiy bilish shakllari o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qilib, intuitsiyaning ilmiy kashfiyotlar va muammolarni hal qilishdagi muhim rolini, shuningdek, inson kognitsiyasining fundamental elementi ekanligini ko‘rsatdi. Schwitzgebelning ta’rifi [3] va "sezgi-yo‘naltirish tezisi" [4] intuitsiyaning gipotezalarni shakllantirishdagi kuchli ta’sirini tasdiqladi. Bobda intuitsiyani ratsional bilish bilan muvozanatlash zarurligi ta’kidlandi, chunki ratsionallik mantiqiy asoslashni, intuitsiya esa yangi tushunchalarni taqdim etadi [5]. Tadqiqotning cheklovlari uning nazariy xarakteri va intuitsiyaning ongsiz tabiati bilan bog‘liq. Kelajakdagi tadqiqotlar intuitsiyaning neyrobiologik asoslarini o‘rganish, "sezgi-yo‘naltirish tezisi"ni empirik tekshirish va intuitsiyani "paydo bo‘lish" fenomeni sifatida tushunish bo‘yicha fanlararo modellarni yaratishga qaratilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Intuition as Emergence: Bridging Psychology, Philosophy and ... - PMC – <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8850267/>
2. The Psychology and Philosophy of Intuition – <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hide-and-peek/201810/the-psychology-and-philosophy-of-intuition>
3. Intuitions, Philosophy, and Experiment - The Splintered Mind – <http://schwitsplinters.blogspot.com/2012/12/intuitions-philosophy-and-experiment.html>
4. An Epistemological Account of Intuitions in Science — EA Forum – <https://forum.effectivealtruism.org/posts/4ee22xgu2J7psL2bC/an-epistemological-account-of-intuitions-in-science>
5. The Science of Decision-Making: Rationality vs. Intuition – <https://acceleratemanagementschool.co.za/business-management/the-science-of-decision-making-rationality-vs-intuition/>